

**OBRAĆANJE NJENE VISOSTI KRALJICE NOOR, POVJERENICE ICMP-a HELSINŠKOM KOMITETU SAD-a
NA TEMU "ZACIJELJIVANJE RANA NAKON SUKOBA ILI PRIRODNE NESREĆE: RASVJETLJAVANJE
SUDBINE NESTALIH OSOBA U ZEMLJAMA OSCE- a"**

Gospodine predsjedavajući, dame i gospodo,

U ime Međunarodne komisije za nestale osobe (ICMP) želim zahvaliti Helsinškom komitetu SAD-a za priliku da tokom ovog saslušanja istaknem problem osoba nestalih u ratovima, usljed kršenja ljudskih prava i u prirodnim nesrećama. Hvala vam i što ste me pozvali kao povjerenika ICMP-a da kažem nešto više o problemu za koji smatram da zaslužuje daleko veću pažnju.

Nestali su nijemi. Ne mogu govoriti o svojoj patnji. Po pravilu, a često i hotimično, u medijima se neće pojaviti užasni prizori ili poruke koji bi javnost potakli na reakciju. [Nestalih nema na Tweeteru niti se organizuju u grupe na Facebooku kako bi organizovali proteste.] Naprosto ih nema.

Kada ljudi nestanu, posebno ako se radi o nasilju iza kojeg stoji država, njihove porodice – obično žene i djeca – previše se boje zahtijevati istinu o sudbini svojih voljenih. Danas za članove porodica nestalih širom svijeta ne postoji pravni put kojim mogu zahtijevati istinu. Oni koji su dovoljno hrabri da postave pitanje, nerijetko žive u strahu od odmazde upravo onih vlasti koje su i odgovorne za nestanke ili koje pokušavaju zataškati zločine prethodnih režima. Na kraju krajeva, u temelje većine pravnih sistema ugrađen je princip da bez tijela nema ni zločina.

Tako se tišina nastavlja.

Narušiti tu tišinu je najvažniji korak u suočavanju sa prošlošću nakon sukoba. Važan je za pomirenje, stvaranje nacije i osiguravanje mirne budućnosti. Ključan je za porodice nestalih i izlječenje njihovih rana. Najvažnije je da je rješavanje problema nestalih ključ za sprečavanje sukoba u budućnosti.

Gospodine predsjedavajući,

Prema ICMP-ovim procjenama danas ima više od million nestalih u ratovima, usljed kršenja ljudskih prava, trgovine ljudima, nasilja uzrokovanog drogama i drugim uzrocima, a oko 150,000 osoba svake godine nestane usljed prirodnih nesreća ili onih koje uzrokuje čovjek. Oni i oni koji ih oplakuju trebaju pomoć da prekinu tišinu.

Masovne grobnice su poput otvorenih rana. Ako ti zločini ostanu neriješeni, nastavit će hraniti mržnju i krug nasilja držati vječno otvorenim. Naslijeđe zločina, posebno u bivšoj Jugoslaviji, bolan je podsjetnik na pomenutu činjenicu. U interesu je Sjedinjenih Država da pomognu prekinuti krug nasilja pomažući državama da riješe problem nestalih nakon sukoba.

Međunarodna komisija za nestale osobe nastala je 1996. godine na samitu G-7 u Lionu u Francuskoj na inicijativu američkog predsjednika Clintona, kao jedina međunarodna akcija usmjerena isključivo na problem nestalih. Imam čast biti članom ICMP-a duže od jednog desetljeća i iznimno sam ponosna na njegov rad kao nezavisne organizacije posvećene zaštiti ljudskih prava.

ICMP ima jedinstven mandat. Radimo sa vladama kako bi osigurali da će preuzeti odgovornost za okončavanje okrutne neizvjesnosti koja je porodicama nestalih nametnuta; da će stvoriti institucije vladavine prava koje omogućavaju pronalaženje, ekshumaciju i identifikaciju nestalih; te da će pronaći krivce za počinjene zločine. Da će, najkraće rečeno, razbiti tišinu.

Jednako je važan naš rad sa porodicama. Obrazujemo ih i snažimo. Pomažemo u procesu pomirenja između porodica iz različitih grupa ili suprotstavljenih strana u sukobu. Pomažemo u ponovnom uspostavljanju povjerenja između građanskog društva i država nastalih nakon sukoba, tako što

otvaramo prostor za razgovor između organa vlasti i porodica nestalih, tako da mogu zahtijevati odgovore na pitanja. Pomažemo u kreiranju zakonodavnih odredbi, kako bi pravo na informisanost bilo zagarantovano zakonom.

Pomažemo i pravosudnim institucijama, domaćim i međunarodnim, kako bi porodice nestalih mogle tražiti pravdu i krivičnu odgovornost počinitelaca.

U slučajevima prirodnih katastrofa ili katastrofa uzrokovanih ljudskim faktorom, kao i u slučaju osoba nestalih u sukobima i usljed kršenja ljudskih prava, ICMP primjenjuje tehnološka dostignuća po kojima je možda i najpoznatiji: Integrirani naučni pristup zasnovan na tehnologiji identifikacije putem analize DNK. ICMP je do danas pomogao vladama kroz više od 18.000 identifikacija zasnovanih na analizi DNK.

Iako ICMP danas pomaže vladama širom svijeta, prvobitno je osnovan kako bi se riješilo pitanje nestalih u sukobima na tlu bivše Jugoslavije – Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj, Kosovu, Crnoj Gori i Makedoniji, gdje se broj nestalih procjenjuje na oko 40,000. Uz ICMP-ovu pomoć identifikovano je oko 70% od tih 40,000 osoba. To je postignuće bez presedana u poređenju sa bilo kojom regijom na svijetu koja se suočava sa istim problemom.

Srebrenicu dobro znam. Ime tog gradića je postalo simbol, epitom za nečovječnost, jedini priznati genocid na evropskom tlu nakon Drugog svjetskog rata, gdje je 8,100 muškaraca i dječaka ubijeno u nekoliko dana, a tijela su im skrivena u serije masovnih grobnica raštrkanih po bosanskom tlu.

Bosnu sam prvi puta posjetila 1996. godine, godinu nakon masakra, kada sam, kao znak podrške i solidarnosti, donijela humanitarnu pomoć iz Jordana i susrela se sa hiljadama preživjelih. U Bosnu sam se vratila kao ICMP-ova povjerenica, gdje sam se ponovo susrela, a nerijetko i tugovala, sa Bošnjacima, Srbima i Hrvatima, ženama i muškarcima, koji su pokušavali da prihvate činjenicu da su

njihovi supružnici, sinovi i očevi - ubijeni, a da su ponekad počinioci supružnici ili sinovi onih koji sjede sa druge strane stola.

Sjećam se priča o tome kako ih ignorišu u uredima vlade i kako žive zanemareni u kolektivnim centrima sa svojom djecom čijih očeva više nema. ICMP im je pomagao; svim porodicama nestalih, bez obzira na etničko porijeklo, religiju ili naciju. Oni su postali naši partneri u prvom pokušaju ikada da se na sistematičan način i na naučnim osnovama pronađu i identifikuju njihovi voljeni.

Čudesno je kako su se mnogi od njih ujednili prevazilazeći religijske podjele, radeći zajedno na pronalaženju odgovora i sastavljanju lista srodnika nestalih. Naoružani ovim podacima pokrenuli smo masovne aktivnosti na prikupljanju krvnih uzoraka za testiranje DNK širom bivše Jugoslavije. Doniranje krvnog uzorka uskoro je postalo moćan simbol za brojne porodice, koje su na taj način obznanile svoj gubitak i dale dio sebe kako bi se identifikovali njihovi voljeni.

Gospodine predsjedavajući,

Ja sam bila u masovim grobnicama. Još uvijek me progone sjećanja. Još uvijek ne mogu razumjeti kakvo zlo je čovjek kadar nanijeti drugom čovjeku, te proračunate, sistematske pokušaje da se ti ljudi liše svoje čovječnosti i da se njihova tijela opetovano skrivaju kako nikada ne bi bila identifikovana i kako bi se zaniijekala sva počinjena zvjerstva.

Bila sam i u našim laboratorijima gdje se vrše identifikacije. Analiza DNK se počela primjenjivati jer su se sve druge metode identifikacije pokazale neadekvatnim. Dobro se sjećam da, kada sam imenovana za povjerenicu, je bilo nepojmljivo pronaći i identifikovati tako veliki broj ljudi. ICMP je donio hrabru odluku, da uradi nešto što nikada ranije nije bilo urađeno – koristi novu tehnologiju – koja je u to vrijeme još uvijek bila kontroverzna čak i u sudskim procesima, a sasvim sigurno se nikada nije koristila nakon sukoba u kojima je nestao veliki broj ljudi.

Skeptici su taj pokušaj osudili na propast – rekli su da ćemo u najboljem slučaju identifikovati hiljadu ljudi ili da će nam trebati stotinu godina ili će nas ogromni troškovi spriječiti u tome. Sjećam se naših prvih pokušaja da porodicama nestalih objasnim šta je analiza DNK. To moćno naučno sredstvo pokazalo se neprocjenjivim u efikasnom dokazivanju neoborivih dokaza o identitetu desetina hiljada ljudi.

Mukotrpnim radom i iznimno osjetljivim tehnikama analize DNK ICMP može doći do genetičkog podudaranja između profila DNK izolovanih iz skeletnih ostataka ekshumiranih iz masovnih grobnica i profila DNK koje su dobrovoljno dali živi članovi porodica, povezujući na taj način posljednja naučna dostignuća sa ljudskim faktorom u službi pravde i ljudskih prava.

U politički nestabilnoj regiji nakon sukoba, kakva je regija bivše Jugoslavije, gdje prevladava poricanje masovnih ubistava, ova vrsta preciznosti pomogla je srušiti mit da se događaji, poput onih srebreničkih, nikad nisu dogodili. Danas, od oko 8,100 ubijenih i nestalih u padu Srebrenice 1995. godine, ICMP je pomogao u identifikaciji 6,700 osoba.

Istovremeno smo sarađivali sa regionalnim vlastima na stvaranju političke, pravne i tehničke infrastrukture koja će vladama omogućiti da traže nestale, bez obzira na njihovo etničko, religijsko ili nacionalno porijeklo. Pomogli smo im u osnivanju institucija vladavine prava, kakav je Institut za nestale osobe u Bosni, koji zajedno sa Tužilaštvom osigurava da se svako nezakonito grobno mjesto ili masovna grobnica istražuju kao mjesto zločina – u ovim slučajevima ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti.

Nedavno smo održali niz sastanaka sa porodicama nestalih u brojnim općinama širom Zapadnog Balkana. Danas, kada je identifikovana većina nestalih, fokus se pomjera sa potrebe da se sazna sudbina nestalih na zadovoljenje pravde. ICMP-ov sveobuhvatni pristup – rad sa vladama, građanskim društvom, pravosudnim institucijama i osiguravanje naučno utemeljenog procesa

pronalaženja, ekshumacije i identifikacije nestalih postavio je parametre koji će porodicama nestalih pomoći u ispunjavanju zakonskih prava i želje za pravdom.

Gospodine predsjedavajući,

ICMP je prekinuo tišinu. Mi se nadamo da će ovaj novi, moderni pristup, koji je pokazao da se nestali mogu pronaći, naići na odjek u drugim regijama sa istim problemom.

Kako bi proširili uspjeh zemalja bivše Jugoslavije i herojske napore hiljada unesrećenih porodica u identifikaciji velikog broja nestalih razvili smo set principa koji bi drugim vladama sa istim problemom trebali pomoći u usvajanju sveobuhvatnog pristupa problemu identifikacije nestalih. Oni uključuju sljedeće:

- Uključenost porodica nestalih i građanskog društva je ključno za uspješno rješavanje problema;
- Krivično gonjenje počilaca je osnov za postizanje pravde i pokazivanje sposobnosti države da preuzme odgovornost za zločine;
- Najpouzdanije identifikacije su naučno utemeljene;
- Sudovi vrše preciznu ekshumaciju nezakonitih grobnica i mjesta zločina, a sve što se tom prilikom otkrije mora biti u potpunosti dokumentovano;
- Države trebaju osigurati univerzalnu komemoraciju nestalima, te uložiti napor da se prevaziđe sjećanje na nestale samo prema nacionalnoj, etničkoj ili političkoj pripadnosti ili događaju u kome su nastradali.

Pomenuti principi se mogu implementirati kroz sljedeće inicijative:

- Donošenje domaćih zakonodavnih odredbi;
- Osnivanje institucija vladavine prava;

- Stvaranje centraliziranog, državnog arhiva i baze podataka.

Iako ovi principi pružaju važnu pomoć vladama širom svijeta koje se suočavaju sa problemom nestalih, one se tiču i zemalja OSCE-a van Zapadnog Balkana. Problem nestalih je prisutan u gotovo jednoj četvrtini država koje su dio OSCE-a. Nažalost, u posljednjem desetljeću postignut je ograničen napredak. Primjera radi, u Čečeniji se još uvijek traga za 3,000-5,000 nestalih; pronađeno je svega 310 od 1,500-2,000 prijavljenih nestalih na Kipru, a gotovo 5,000 osoba se još uvijek vode kao nestale nakon sukoba oko Nagorno-Karabaha.

Ponovo želim istaći da su zemlje Zapadnog Balkana za desetak godina uspjele pronaći 70% nestalih. Od tog broja je velika većina identifikovana putem analize DNK. O ovom uspjehu se još uvijek nedovoljno zna. ICMP je spreman pomoći ostalim zemljama OSCE-a da se ova tišina prekine u na jednako uspješan način.

Želim zahvaliti Helsinškom komitetu SAD-a za neumoran rad na rješavanju teških problema u vezi sa ljudskim pravima u Evropi. Raduje me što je ICMP u prilici pružiti podršku zemljama OSCE-a. Uz vašu podršku, problem osoba čiji nestanak je posljedica oružanih sukoba u Evropi nije nerješiv problem. Tišina o njemu mora biti prekinuta, a ja se nadam da će odjeknuti širom OSCE regije i šire.

ICMP-ov revolucionarni rad, u smislu primjene integriranog naučnog pristupa identifikaciji nestalih primjenjiv je nakon prirodnih nesreća i nesreća uzrokovanih ljudskim faktorom. ICMP je pomogao Njemačkoj, Norveškoj i Austriji u rješavanju slučajeva nestalih osoba. U saradnji sa Interpolom, ICMP je pomogao Tajlandu i Maldivima nakon cunamija 2004. godine i Filipinima nakon tajfuna Frank 2008. godine. ICMP i Interpol su trenutno u procesu proširenja partnerstva i stvaranja stalne platforme za identifikaciju žrtava nesreća.

Gospodine predsjedavajući,

Pitanje nestalih osoba predstavlja globalni izazov koji zahtijeva globalno rješenje. ICMP, sa specijaliziranom tehnologijom i ekspertizom je jedina organizacija na svijetu koja tom izazovu može odgovoriti efektivno i efikasno. ICMP-ov rad se proširio od početaka u bivšoj Jugoslaviji, tako da trenutno pomažemo Iraku, gdje je prijavljeno oko milion nestalih osoba, a već smo pomogli Kolumbiji, Čileu, Južnoj Africi i El Salvadoru u rješavanju problema nestalih usljed kršenja ljudskih prava i u sukobu.

I Sjedinjene Američke Države su od ICMP-ovog rada imale direktnu korist. S ponosom ističem da je ICMP pomogao saveznoj državi Luizijana u identifikaciji osoba nestalih u uraganu Katrina. Živo se sjećam i sastanka sa gradonačelnikom grada New Yorka nakon napada 11. septembra, kada sam ponudila našu pomoć. Njegove su me priče o očaju ljudi i neizvjesnosti u kojoj se nalaze porodice žrtava potresle na isti način kao priče o porodicama iz Srbije, Hrvatske, sa Kosova i iz Bosne.

Nažalost, na brojnim drugim mjestima, odakle stižu zahtjevi za našu pomoć od vladinih ili nevladinih organizacija, kao što su Gruzija, Azerbejdžan, Armenija, Kirgistan, Nepal, Kašmir, Šri Lanka, Uganda, Libanon, Alžir, Maroko i odnedavno Libija, naišli smo na velike teškoće u prikupljanju sredstava i podrške kako bismo mogli pomoći onima kojima je ta pomoć najpotrebnija, uprkos svim našim uspjesima, posebno na Zapadnom Balkanu, gdje ćemo uskoro zaključiti aktivno učešće. Pored toga, sve češće dobijamo zahtjeve za pomoć u slučajevima nestalih osoba usljed trgovine ljudima, nasilja u vezi sa drogama i čitavim nizom drugih uzroka.

Potreba za znanjem, za smirajem u tim je situacijama svuda jednaka, a pružanje smiraja je ključno za prevazilaženje bijesa i očaja i uspostavljanje stabilnosti – porodicama, zajednicama i nacijama. Osnovne aktivnosti ICMP-a u području ljudskih prava ne služe samo liječenju rana, nego su i preventivne prirode. Liječenje i oporavak koji one pružaju žrtvama, kao i proces preuzimanja odgovornosti koji ICMP nastoji razviti kod vlada apsolutno su neodvojivi od procesa liječenja rana, pomirenja, pravde i u konačnici sprečavanja sukoba.

Za kraj želim zahvaliti kolegama povjerenicima ICMP-a iz cijelog svijeta koji su dobrovoljno ustupili

ICMP.DG.415.4.bcs.doc
28. februar 2012. godine

svoje vrijeme da bi pomogli ICMP-u, a posebnu zahvalu želim uputiti bivšim predsjedavajućim ICMP-a Cyrus Vanceu, Bob Doleu, Jamesu Kimsey i trenutno predsjedavajućem ambasadoru Thomasu Milleru. Ostali povjerenici ICMP-a su bivši ministar vanjskih poslova Kolumbije, ambasadorica Carolina Barco, bivši premijer Nizozemske Wim Kok, bivši sekretar odbrane Velike Britanije Michael Portillo i švedski bivši visoki povjerenik za nacionalne manjine OSCE-a ambasador Rolf Ekeus. Želim zahvaliti i vladama koje podržavaju ICMP-ov rad, posebno Sjedinjenim Američkim Državama. Podrška Državnog sekretarijata Sjedinjenih država je bila ključna u stvaranju ICMP-a, a zaslužna je i za njegov uspješan rad. Nadam se da će se ova važna podrška nastaviti.